

ISH VAQTI TUSHUNCHASI VA UNING TURLARI: MEHNAT HUQUQIY TAHLILI

Sh.Muhammadjonov

*Farg'ona davlat universiteti universiteti
Huquqshunoslik fakulteti, Umumnazariy huquqiy
fanlar kafedrası o'qituvchisi
Shmuhammadjonov540@gmail.com*

M.Turgunova

*Farg'ona davlat universiteti universiteti
Huquqshunoslik fakulteti Yurisprudensiya yo'nalishi
25.23 guruhi talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada ish vaqti tushunchasi, uning huquqiy mazmuni hamda tarkibiy elementlari tahlil etilgan. Shuningdek, ish vaqtining asosiy turlari — normal, qisqartirilgan va to'liqsiz ish vaqti — ilmiy va amaliy jihatdan yoritilgan. Ish vaqtining mehnat munosabatlaridagi ahamiyati hamda uni to'g'ri belgilashning xodim va ish beruvchi manfaatlarini uchun zarurligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: ish vaqti, mehnat huquqi, ish vaqti turlari, normal ish vaqti, qisqartirilgan ish vaqti, to'liqsiz ish vaqti, mehnat majburiyatlari, ichki mehnat tartibi

Mehnat huquqida ish vaqti muhim kategoriyalardan biri hisoblanadi. U xodimning mehnat majburiyatlarini bajarish uchun ajratilgan vaqt doirasini belgilab beradi. Ish vaqti nafaqat ishlab chiqarish samaradorligini ta'minlash, balki xodimlarning dam olish huquqini kafolatlashda ham muhim rol o'ynaydi. Shu sababli ish vaqtining huquqiy tartibga solinishi alohida ahamiyat kasb etadi

Ish vaqti tushunchasi va mazmuni

Ish vaqti — bu xodim ichki mehnat tartib qoidalari, smena jadvallari, mehnat shartnomasi hamda boshqa ichki hujjatlarga muvofiq o'z mehnat majburiyatlarini bajarishi lozim bo'lgan vaqt hisoblanadi. Ushbu tushuncha mehnat huquqining asosiy institutlaridan biri sifatida xodim va ish beruvchi o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soladi.

Ish vaqtining tarkibiga faqat bevosita ish bajarilgan vaqt emas, balki quyidagi davrlar ham kiradi:

- xodim tomonidan mehnat majburiyatlari bevosita bajarilgan vaqt;
- xodimning aybisiz bekor turib qolgan vaqt;
- texnologik va ishlab chiqarish jarayonlari bilan bog'liq tanaffuslar;
- bolani ovqatlantirish uchun ajratilgan tanaffuslar;
- mehnat qonunchiligida nazarda tutilgan boshqa vaqt davrlari;

- tayyorgarlik-yakuniy ishlar (ish joyini tayyorlash, asbob-uskunalarni olish, tozalash, mahsulotni topshirish va boshqalar).

Mazkur elementlar ish vaqtining keng qamrovli tushuncha ekanligini ko'rsatadi va uning faqat ish bajarilgan vaqt bilan cheklanmasligini tasdiqlaydi

Ish vaqtining turlari

Amaldagi mehnat qonunchiligiga ko'ra ish vaqti quyidagi turlarga bo'linadi

1. Ish vaqtining normal davomiyligi

Normal ish vaqti — bu qonunchilik bilan belgilangan standart ish vaqtidir. Odatda u haftasiga 40 soatdan oshmasligi kerak. Mazkur tur mehnat munosabatlarining asosiy va eng keng tarqalgan shakli hisoblanadi.

Normal ish vaqti ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligini ta'minlash bilan birga, xodimlarning mehnat va dam olish o'rtasidagi muvozanatini saqlashga xizmat qiladi

2. Ish vaqtining qisqartirilgan davomiyligi

Qisqartirilgan ish vaqti ayrim toifadagi xodimlar uchun qonun bilan belgilangan holda kamaytirilgan ish vaqtidir. Bunga quyidagilar kiradi:

- voyaga yetmaganlar;
- nogironligi bo'lgan shaxslar;
- zararli yoki xavfli mehnat sharoitida ishlovchilar.

Bu tur xodimlarning sog'lig'ini muhofaza qilish va ijtimoiy himoyani ta'minlashga qaratilgan

3. To'liqsiz ish vaqti

To'liqsiz ish vaqti — bu xodim va ish beruvchi o'rtasidagi kelishuvga ko'ra belgilangan, normal ish vaqtidan kam bo'lgan ish vaqtidir. U quyidagi shakllarda namoyon bo'lishi mumkin:

- to'liqsiz ish kuni;
- to'liqsiz ish haftasi.

Mazkur tur ko'pincha oilaviy sharoitlar, sog'liq holati yoki boshqa sabablar bilan bog'liq holda qo'llaniladi

Ish vaqtini tartibga solishning ahamiyati

Ish vaqtini to'g'ri belgilash va tartibga solish bir qator muhim vazifalarni bajaradi:

- xodimlarning mehnat huquqlarini himoya qiladi;
- ortiqcha ishlashning oldini oladi;
- ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi;
- mehnat intizomini mustahkamlaydi.

Shuningdek, ish vaqtining aniq belgilanishi mehnat nizolarining oldini olishda ham muhim ahamiyatga ega.

Ish vaqti mehnat huquqining markaziy institutlaridan biri bo'lib, u xodimning mehnat faoliyati chegaralarini belgilaydi. Ish vaqtining tarkibiga nafaqat bevosita ish bajarilgan vaqt, balki qonunchilikda nazarda tutilgan boshqa davrlar ham kiradi. Ish vaqtining normal, qisqartirilgan va to'liqsiz turlari mavjud bo'lib, ular turli ijtimoiy va iqtisodiy ehtiyojlarni qondirishga xizmat qiladi. Ish vaqtini samarali tartibga solish xodimlar huquqlarini ta'minlash hamda mehnat munosabatlarining barqaror rivojlanishi uchun zarur shart hisoblanadi

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi.
2. Abduqodirov A. Mehnat huquqi. – Toshkent: Adolat, 2020.
3. Usmonov M. Mehnat munosabatlarini huquqiy tartibga solish. – Toshkent, 2021.
4. Tursunov B. Mehnat huquqi nazariyasi. – Toshkent, 2019.
5. Xodimlar mehnatini tashkil etish bo‘yicha normativ-huquqiy hujjatlar to‘plami.